

אדם יסודו מעפר וסיפו לעפר, בנפשו יביא לחמו. משול כחרס הנשבר, כתציר יבש, וכציק נובל, כצל עובר וכענן כלה וכרוח נושבת וכאבק פורח וכחלום יעוף. תפלת יום כיפורים

כבר ידוע מעשה ברבם של חסידים שהיה מזמר בשמחה ומרקד בהגיעו לאותו משפט שבתפלה מרכזית בימים נוראים: אדם יסודו מעפר וסיפו לעפר.

והרי משפט זה על המשכו הוא לכאורה אחד הביטויים הקשים ביותר לאפיסתו של אדם, אחד הדימויים האיוביים ביותר ושליחי ציבור וחזנים בוכים ומבכים כים בה אם כן שמחה זו של אותו רבי מהי עושה? ענה ואמר להם הרבי לי חסידיו התהלים, ואני מביא את הדברים כלשונם, שכן שונות הגירסאות כשם ששונה זהותו של אותו רבי, כדרך ספורי חסידות נודדים, אלא שלגבינו כאן הרעיון הגדול הוא עיקר:

וכי מה רעש ומה אסון? אילו היה אדם משמים וסופו בעפר, אילו היה אדם צרוף מזהב ולא קרוץ מאדמה, היה מקום וטעם לבכי: איזו אכידה איזו ירידה! אך הרי יסודו של אדם מעפר ואם סופו לעפר, נמצא שאין הפסד מבחינת המוח-לט, כי אם אדרבא, יש מקום לריעותה שהרי בינתיים, בין היסוד והסוף אדם — וביחוד אדם יהודי — לומד תורה, עוסק במצוות, מרבה במעשים טובים, או — כבתוספת גירסא חסידית מבודדת-רצינית כאחת — אף לוגם טיטית ייש טובה, ובכך מה רעש, מה אסון? ריווח נקי לאדם ולעולם ואף לקודשא-בריך-הוא. על כן נשמח על כן נעלות.

ואכן, זו גדולתו של אדם, זו גדולתו האפשרית, שהרי לא תמיד הוא מנצל לה לטובה, יסודו וסופו בטבע, אבל היות אדם פירושו של דבר לא יסודו ולא סופו כי אם מה שבין יסודו וסופו, מה שכבר הוא יותר מעפר, מה שטרם שב להיות עפר, מה שהוא למרות היות יסודו מעפר וסופו לעפר, גם אם לא נשאל לראשיתם ואחריתם של כל הדברים, לטעמם ותכליתם, גם אם נסתפק באותו בינתיים שבין היסוד והסוף

גדול אדם שיסודו מעפר

(מדרש יום כיפורים)

מאת ד"ר ישראל אלדד

מזו גדולתו של אדם שמעפר יסודו והוא מעפיל משפל העפר להיות ראוי לצלם אלהים שניתן בו כאפשרות ולא כהכרח, ולא כטבע.

הבו גדול לאדם שיסודו מעפר, הבו גדול לאדם כי יסודו מעפר, הבו גדול לאדם שסופו לעפר, הבו גדול לאדם אף על פי שסופו לעפר.

רק שימו לב לאשר הוא בינתיים. אם הוא כחרס הנשבר. יש משול כחרס הנשבר, שבר כלי. והכלי כולו גם בשלמותו כלי-קיבול הוא. לא כלום בו משלו, לא כלום בו מעצמו. אשר יושם בו, יהיה בו ואם משקה רע יושם בו יהיה בו, אם רעל אם קצף, יהיה בו, ואם לא יהיה מי שישים בו ייג או מימיו, יעמוד ככלי ריק, ויש מי ששוקף הוא ככלי זכוכית ויש מי שאטום כשומר סוד, בין אם יש בו בין אם אין בו, יש מי שאתה ממלאו על נקלה ומריקו על נקלה, פיו פתוח, לבו פתוח, ראשו פתוח, ויש צר מוח, צר לב ואם כי נאה הוא כאשה צרת גורה, גטויית גרון, ויש אנשים נאים ככלים נאים, יפים לעין וזו כל תועלתם, קדושתם ביופיים, וביופיים בלבד, תהנה תזין עינך בהם, אך עינך בלבד ואל תשתמש בהם, פן תוכזב, אם לשם הסתכלות, אדרבא, הסי תכל בו בקנקן-אדם, אם לשם שתייה, בדוק תוכנו, ואשרי מי שתוכו כברה, שקנקנו כתוכו, אלא שלעולם יהיה החוץ חשוב מהצורה, מהכלי: כתפוחי זהב במשכיות כסף, התוך כזהב והכלי ככסף, טוב יין בכלי חרס ממים בכלי זהב, סוף כל כלי לשבר ושוברים את הכד על מנת לשתות את יינו, ומי שאמר לעולם יהיה כל אדם בעיניך כמטרה ולא כאמצעי יפה, אמר אך לא נכון אמר, וללא הועיל אמר, שכן דבר הוא שלא ייתכן, ובסופו של דבר פל אדם פלי הוא

ואמצעי הוא, אם לטוב ואם לרע, והלואי לטוב ולא לרע, לא תמיד ידע כי כלי הוא כאשר לא ידע הכלי, אך בהגיעו לסופו לעפר ונולה לו, ונגלה למלוויו כי גם אם כלי, רך היה, לא היה אלא כלי, וידעו מספיקו או כי נשבר הכלי לאחר שמלא את אשר הוטל עליו, לאחר שנתרוקן ממה שנטול בו ורק זו השאלה מה נותר ממנו, אן נשפך תוכנו, משמע מה תועלת הבלי בחייו, משמע מוסר זה שרצה ללמדו אותו פילוסוף לבל יהיה אדם בעיניו אמצעי כי אם כלי, מוסר שוא הוא לעולם יהיו בגדיך נקיים, לעולם יהיה כליך טהור ואף נאה, לא למען עצמו ל אלא למען תוכנו, ואל תבך על שנועדו לכלויים ואשפתות, היה שלם בטרם תשר, כי בהכרח תשלם, כל אשר הוא בבחינת כלי בהכרח ישבר, דאג לאשר בקרבך, דאג לכלים הבאים אשר לתוכם ימוג ארר בכך ואם עצוב אתה על אשר נשנס לעפר, זכור כי מעפר נוצרת, מלא זיך בטוב ובאשר יש לו שיוור, וישונו ער אל עפר, וירקב אשר בא מטפה סרחו והיו הבשר והדם מאכל לרמה ותולעו, ורק אשר נפש היה בכך — ישאר, כלין השארת הנפש, כי בנפשו יביא זמן.

כצל עובר, במה בעצם הרהר המשורר באמרו: אימתי עובר הצל? הוה אומר: או בצאתי יום, בהיות שמש במרומים, או שמא באישון לילה אפלי, בהיות הכל צל? ורק הצל שלך, האישי עובר, נבלע בצלו של עולם כולו.

כי טוב הצל, לאחר שאנו משחררים את הלשון העברית מבגדיה האירופיים, הן נדע, הן נחוש כי טוב הצל, באירופה הקופאת הוא רע, בעברית טוב הצל, אנו אשר בצלם אלהים, אנו חוסים בצלו, צל הוא מחסה, אך צל הוא צלו של משהו, צלו של אדם אינו אלא צלו של ממשותף, הצל עובר אך ממשותף קיימת, חייה בן אדם בממש, הרבה ממש וחסה בצלו ולא יעבור הממש גם בעבור צלך, רק הצל עובר, אין אדם נח בצל עצמו, אין אדם בורח מפני שמש אל צל עצמו, הוא חוסה בצל גדולים ממנו, והמאמין יחסה בצל הגדול מכל גדולים, הממש מכל ממש, בצל אלהים אשר אינו עובר.

יש משול כה ציי יבש, כעשב מאכל לבהמה, עזרה הפקר לבהמגוג, באבוס ביתי לסוס-בעל-ביתני, יש בכרי דשא נאים, מטופחים עינים אנגליים, יש מקופחים במדברי דם, נדרסים, נרמסים, נכפשים, נכבשים תחת גלגלי מכונה, או נגמשים רכים במפדי אהבה, ואין גנה שלא מגיע יום ויגה, אך בעודו בחיים אוי למי שגדל לזרץ מלחה, אשר מי שזוכה ללטה מלכו.

אט לך, אנו באים בענין, אם ענין-כבוד הוא, יעריף עליך תורה, אם ענין גשם הוא יזיל עליך ברכה, ואתה אדם נצב ככלי לקלוט זרמי תורה, לקלוט זרמי גשם, ולגדול.

טלטל ברוחך משותק-קיר-לב, טלטלם ושאם עמך, אל על מעמך בכאם. ואם חלוף תחלוף, כאשר יחלפו ימך, הבט אחורין וראה: מה פעלת ברוחך, אדם: מה טחנת אשר כנפיה הטיעה, מה הנוצות אשר הניעה, מה אשפת דורות אשר טאטאה לסתר אוויר בית וארץ, מה מיתרים לנגן ואהבה זעזעה, ואם אלה עשתה הרוח החושבת, טוב כי נושבת היא.

אך גם אתה אדם מצוה להיות כענן, אדם-ענן. גם ענני-שמיא לא מלמעה הם באים, כי אם מלמטה, מן העפר וכן המים, גם מים דמעות, גם דם מתהווה ועולה ועולה ומתקשר בענן, לבכה ולרעם, ולזעם ולמטר לאדמה ולאדם. הייה ענן נושא כבוד וגשם יהיה ענן שר מטר לאדם ואדמה גם אם יכלו כהותיך, גם אם תוציא נפשו בהגשמה זו יהיה ענן-אדם, כי מן האדמה כוחך, מן הדם שבה, מן הדמץ שבה, ורכים ותכולים יהיו שמים לאחר מכן, וצמח עולה מן האדמה וחיוך מן האדם, וגם אם אתה, אדם-ענן, כלה — טוב.

עודה בלאט בלאט, אדם שיסודו מעפר והוא — בלאט, בלאט לואט לך השירה, לואטת תפלת פלאים זו, כחלום יעוף, מה קל, עוד זה נותר לך אדם, תמיד, תמיד, אף על סף סופך לעפר, עם תום הבינתיים שבין יסוד וסוף: תום החלום, תום עד תום.

כבוד אברים, נרנן הראש לשזוב אל עפר, לא תפסענה עוד רגליים אמיצות לכבוש מרחק, לא תשא עוד ידיים אל קל, ואף הרהר נמוכה ונכבדה, עצים עינים אדם, בטרם תעצמנה, או טוב מזה פקח, פקח עינים עיישת בטרם תעצמנה חלום.

בלאט, בלאט, זה משל אחרון עלי אדמה, אתה אדם כחלום יעוף, קלילות קלילות, לא באין המחלטה, כי ביש, עדיין ביש אך עץ כחלום, ללקיט פרחי אודם בשדה-תכלה, לשים בכלי בדיחה שחור מנטר בלבך-לבן — בחלום אדם, בחלום — ולהגישם לאהובה אשר מתה ושנינם בצל האל הטוב המנגן על מיתרי אילנות גבוהים גבוהים, שירת הדיים היפים, מטרם שובך לעפר.